

Social Work & Education

©SW&E, 2021

УДК 304.134: 378.06(48)

DOI: 10.25128/2520-6230.21.2.10.

Анастасія Попова,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
соціальної роботи та інклюзивної
освіти,
Бердянський державний
педагогічний університет,
м. Бердянськ, Україна;
kovaleva.anastasia.45@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5176-0059>

Анастасія Тургенєва,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
Бердянський державний
педагогічний університет,
м. Бердянськ, Україна;
turgeneva.an@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7609-3085>

Статус статті:

Отримано: квітень 08, 2021

1-ше рецензування: квітень 22, 2021

Прийнято: травень 30, 2021

Попова, А., Тургенєва, А. (2021). Досвід використання медіації у скандинавських країнах: можливості для вітчизняних медіаційних практик у галузі соціальної роботи. *Social Work and Education*, Vol. 8, No. 2. pp. 260-274.
DOI: 10.25128/2520-6230.21.2.10.

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАЦІЇ У СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНИХ МЕДІАЦІЙНИХ ПРАКТИК У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Анотація. У статті розкриваються можливості застосування медіації у різних сферах життєдіяльності у скандинавських країнах (Швеції, Данії, Норвегії, Фінляндії). Проаналізовано основні поняття «конфлікт» та «медіація» у науковому та нормативно-правовому дискурсі. Встановлено, що медіація – це метод розширення можливостей людей приймати обґрунтовані рішення, не приймаючи рішення посередника за них, що у кінцевому варіанті і є глобальною метою діяльності соціального працівника і соціальної роботи, навчити клієнта брати на себе відповідальність, діяти, бути активним членом суспільства. Обґрунтовано взаємозв'язок медіації та соціальної роботи, а також визначено актуальність вивчення досвіду скандинавських країн у галузі медіації. З'ясовано, що у скандинавських країнах медіація як система має три основні виміри – теоретичні моделі медіації, практична система медіації та медіація у дії, доведено їх безпосередній взаємозв'язок. Схарактеризовано основні теоретичні моделі медіації (оціночна, рефлексивна, фасилітативна, трансформаційна). Встановлено, що практична система медіації функціонує у трьох площинах – системі комунального посередництва (медіація громади, мультикультурна медіація, сусідська медіація, шкільна медіація, вулична медіація), судовій та юридичній системі (присудова медіація, юридична медіація, медіація жертв-злочинців, сімейна та дитяча медіація), інших медіаційних системах (медіація на робочому місці, комерційна медіація, міжнародна медіація, екологічна медіація). Проаналізовано особливості організації медіації на практиці та схарактеризовано основні техніки, що застосовуються у рамках теоретичних моделей медіації на практиці. Визначено конструктивні ідеї запозичення досвіду скандинавських країн у контексті запровадження медіаційних практик у соціальну роботу в Україні.

Ключові слова: медіація; посередництво; конфлікт; соціальна робота; скандинавські країни; медіатор.

Вступ

Використання медіації в соціальній роботі – це актуальний та перспективний напрям досліджень у сучасній науковій перспективі розвитку теорії та практики вітчизняної соціальної роботи, що зумовлено інтернаціоналізацією, удосконаленням законодавчої та нормативно-правової бази. Так, у 2020 році у систему законодавчих та нормативно-правових документів був введений в дію новий Закон України «Про соціальні послуги», де медіацію (посередництво) включено у перелік базових соціальних послуг, яка має надаватися особам або сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах. У 2016 році був затверджений Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації), який визначив процедуру організації та основні заходи, що складають зміст цієї соціальної послуги. Однак, не дивлячись на законодавче обґрунтування цієї послуги її використання у практиці надавачів соціальних послуг обмежене недостатністю досвіду в її організації, відсутністю фахівців у складі працівників організацій соціальної інфраструктури. У цьому аспекті особливого значення набуває вивчення закордонного досвіду в організації медіації у розвинених країнах світу, оскільки практика використання медіації у різних сферах суспільного життя має довготривалу історію, і вже з інновації, давно перетворилася у традиційну практику соціальної роботи. Цікавим у цьому аспекті є вивчення досвіду використання медіації у Скандинавських країнах і творча інтерпретація його у контексті вироблення конструктивних рекомендацій для України і вітчизняної практики соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Різні аспекти застосування медіації у соціальній роботі розглядаються у дослідженнях вітчизняних (Н. Білик, Н. Єсіна, С. Котловий, А. Пелін, Н. Романова, Г. Чуйко, З. Шевців та інші) та зарубіжних (М. Бенджамін (M. Benjamin), Х. Ірвінг (H. Irving), Б. Маєр (B. Mayer), Р. Парсонс (R. Parsons), С. Роббінс (S. Robbins), І. Уолдман (I. Waldman), С. Хайтлер (S. Heitler) та інші) дослідників. Різні теоретичні та прикладні аспекти медіації розглядаються у дослідженнях скандинавських науковців. Так, зокрема, В. Оберт (W. Aubert), Т. Екхофф (T. Eckhoff) розробили теорію конфліктів, якою послуговуються у Скандинавських та Північних країнах Європи. Дослідники Н. Крісті (N. Christie), Й. Галтунг (J. Galtung), Т. Матьєсен (Th. Mathiesen) зробили внесок у розвиток медіації на рівні громади та відновного правосуддя. Данський науковець В. Віндеов (V. Vindeløv) розробив модель «рефлексивного посередництва», яка використовується для вирішення конфліктів у медіації і базується на цінностях та ставленні конфліктуючих сторін і є особливо цінною у системі соціальної роботи. Шведські дослідники Б. Люнстрем (B. Lundström), Б. Ліндел (B. Lindel) розробили систему медіації, яка базується на трьох взаємопов'язаних елементах – теоретичні

моделі, практичні моделі та медіація в дії і використовується у різних практиках соціальної роботи. Однак, не дивлячись на розгалужені зарубіжні дослідження у сфері медіації, досвід їх аналізу та творчого конструктивного осмислення є важливим на етапі становлення практики медіації в Україні.

Метою статті є вивчення і аналіз досвіду використання практики медіації у різних галузях суспільного життя у Скандинавських країнах та виокремлення конструктивних ідей скандинавського досвіду задля запровадження у практику вітчизняної медіації у галузі соціальної роботи.

Методологія дослідження

Для досягнення мети та виконання визначених завдань використано комплекс таких методів: *загальнонаукові* (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення використовувалися для вивчення праць зарубіжних і вітчизняних науковців, офіційних і нормативно-правових документів України та Скандинавських країн); *конкретно-наукові*: (категоріальний аналіз – для розкриття змісту й уточнення дефініцій основоположних понять; структурно-функціональний аналіз – для з'ясування структурних, змістових і процесуальних особливостей медіації; структурно-логічний аналіз – для виокремлення перспективних напрямів використання медіації; *прогностичний* – обґрунтування можливостей використання конструктивних ідей скандинавського досвіду з урахуванням розвитку соціальної роботи в Україні.

Основна частина

Конфлікт є невід'ємною складовою життя кожної людини, країни та суспільства в цілому, тому пошук шляхів його ефективного вирішення цікавили людства з давніх часів.

Конфлікт (з лат. *conflictus* – зіткнення) – особливий вид взаємодії, в основі якої лежать протилежні та несумісні цілі, інтереси, типи поведінки людей і соціальних груп, що супроводжуються негативними психологічними проявами (Christie, 1977). Відповідно до теорії конфліктів, він є важливим рушієм прогресу та розвитку, оскільки стимулює зміни. За останні 50 років було написано значну кількість праць щодо вирішення конфліктів та медіації. У сучасних наукових розвідках представлений доволі широкий спектр теоретичних конструкцій, концепцій та моделей, що пов'язані із інтерпретацією теоретичних і прикладних аспектів медіації. На практиці також існує величезна кількість нових способів і шляхів вирішення конфліктів у розвинених країнах світу, і скандинавських, зокрема. Медіація, сьогодні, визнається одним із найефективніших способів вирішення конфліктів у європейських країнах, включаючи скандинавські.

Існує багато інтерпретацій та дефініцій поняття «медіація» у наукових розвідках та законодавчих та нормативно-правових документах.

Дослідник Б. Маєр (B. Mayer) розглядає медіацію (посередництво) як вид альтернативного врегулювання спорів, метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самостійно змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту (Mayer, 2013).

Дослідник В. Яковлев розглядає медіацію як врегулювання конфлікту в рамках переговорів за участю третьої сторони (Яковлев, 2006).

У Державному стандарті надання соціальної послуги посередництва (медіації), медіація розглядається як метод розв'язання конфліктів/спорів, за допомогою якого дві або більше сторін конфлікту/спору намагаються в межах структурованого процесу за участю посередника/медіатора досягти згоди для його розв'язання (Державний стандарт надання соціальної послуги посередництва (медіації), 2016).

Отже, як бачимо, основні визначення поняття «медіації» є ідентичними і розглядають цей процес як спосіб мирного врегулювання конфліктних ситуацій. Особливе значення мають конфліктні ситуації, які виникають у соціальній роботі. Оскільки, актуальність використання медіації (посередництва) у соціальній роботі пов'язана із специфікою галузі, яка розглядає предмет професійної соціальної роботи як діяльність, спрямовану виключно на соціальні взаємодії, що перетворилися або ризикують перетворитися на соціальну проблему. Результатом неправильної взаємодії найчастіше є різні за складністю та характером учасників конфлікти, успішне вирішення яких можливе за умови використання медіації (посередництва), як одного із альтернативних способів вирішення суперечок.

У своїх наукових розвідках, розглядатимемо медіацію (посередництво у вирішенні конфліктів) як метод розширення можливостей людей приймати обґрунтовані рішення, не приймаючи рішення посередника за них, що у кінцевому варіанті і є глобальною метою діяльності соціального працівника і соціальної роботи, навчити клієнта брати на себе відповідальність, діяти, бути активним членом суспільства. Але, перш ніж, розглядати особливості використання медіації у соціальній роботі в Україні, важливо визначити основні особливості цього процесу у Скандинавських країнах.

Досвід запровадження медіації та примірювальних процедур у Скандинавських країнах має тривалу історію. Так, наприкінці XVIII-XIX ст. в Данії, Норвегії та Ісландії були створені спеціальні примірювальні ради, в обов'язок яких входило позасудове вирішення цивільних конфліктів. У 1980 році медіація була запроваджена у судову систему і передбачала організацію медіаційних процедур для жертв правопорушень. У Скандинавських країнах були утворені спеціальні дорадчі служби, ради, запроваджені омбудсмени та системи саморегулювання. Системи медіації почали розвиватись як у державному, так і в

приватному секторі. За останні 20 років системи альтернативного врегулювання конфліктів у скандинавських країнах стали більш поширеними. Застосування медіації стало особливо актуальним у скандинавських країнах, особливо у 2000-х. Саме у цей період почали запроваджуватись нові системи медіації, а також збільшився набір випадків медіації.

Сьогодні, у Скандинавських країнах медіація як система має три основні виміри (рис. 1) – теоретичні моделі медіації, практична система медіації та медіація у дії (Ervasti, 2018). Всі ці виміри медіації є взаємодіючими та взаємодовнюючими. Теоретичні моделі медіації мають вплив на практичну систему медіації та на медіацію в дії. У свою чергу, практична система медіації впливає на теоретичні моделі та медіацію в дії. Медіація у дії також впливає на теоретичні моделі та практичні системи.

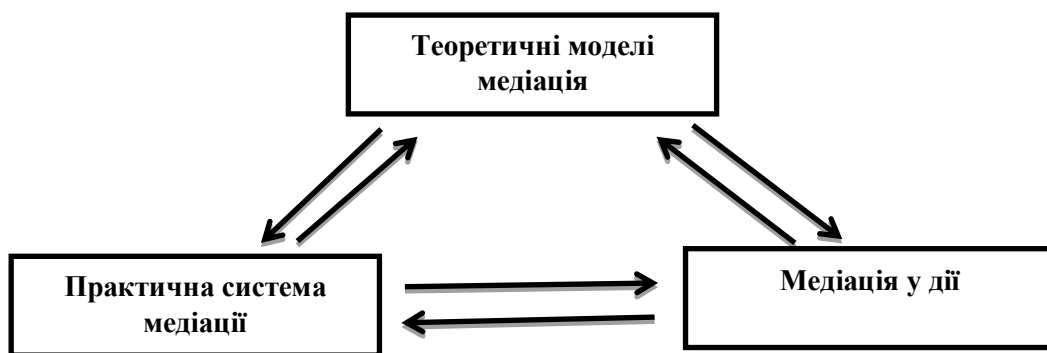

Рис. 1. Медіація як система (джерело: Ervasti, 2018)

Теоретичні моделі медіації. Основна мета теоретичних моделей медіації – це створення основи для виявлення різних медіативних підходів та їх співвідношення один з одним. Такі моделі не претендують на універсальне застосування, вони слугують концептуальним орієнтиром для професійних медіаторів, сторін конфлікту, а також усіх зацікавлених у дослідженні та вивченні медіації як багатоаспектного явища. Тобто, теоретична модель медіації – це абстрактна теоретична конструкція, яка відображає процедурні особливості проведення медіації через характеристику її основних компонентів, а саме, підстав звернення до медіації, статусу медіації конкретної країни, ступеня кваліфікації медіатора тощо.

У Скандинавських країнах найчастіше використовуються «рефлексивна медіація», «оціночна медіація», «медіація сприяння», «трансформаційна», «фасилітативна медіація» (Ervasti, 2018). «Найчистішою» формою медіації є фасилітативна медіація, коли медіатор допомагає сторонам знайти власне

рішення конфліктної ситуації. Фасилітативна модель медіації є найпоширенішою моделлю медіації у цивільних справах скандинавських країн, яка застосовується у комбінації з рефлексивною моделлю та ґрунтується на цінностях та розумінні важливості мирного врегулювання спору усіма сторонами конфлікту.

Практична система медіації. Основна мета практичної системи медіації – це визначення галузі, де може бути застосована медіаційна процедура. У скандинавських країнах практична система медіації функціонує у трьох площинах – системі комунального посередництва (медіація громади, мультикультурна медіація, сусідська медіація, шкільна медіація, вулична медіація), судовій та юридичній системі (присудова медіація, юридична медіація, медіація жертв-злочинців, сімейна та дитяча медіація), інших медіаційних системах (медіація на робочому місці, комерційна медіація, міжнародна медіація, екологічна медіація) (рис. 2).

Медіація у системі комунального посередництва бере свій початок з 1980-х рр. XX століття. Так, наприклад, у 2014 році Рада біженців Фінляндії заснувала Центр посередницького співтовариства, який здійснює розгляд та вирішення різних видів конфліктів у районах та місцевих громадах. Створення цього центру стало результатом експериментального дослідження з посередництва у полікультурних конфліктах, яке проводилось у Фінляндії у 2000-х роках. У Фінляндії проводиться близько 1000–2000 випадків медіації на рік. У Норвегії створено Національне бюро медіації, яке забезпечує посередництво в громадах та активно практикує сусідську медіацію. Система комунального посередництва працює на основі відновного підходу (Ervasti, 2018).

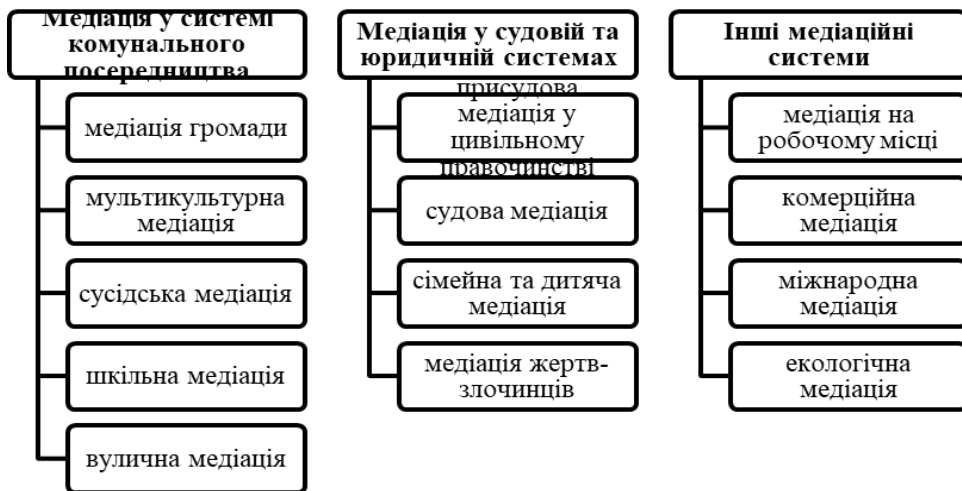

Рис. 2. Система практичної медіації у Скандинавських країнах (джерело: Ervasti, 2018)

Шкільна медіація запроваджена у Фінляндії у 2000 році. Теоретичною основою цього виду медіації є відновний підхід. Мета шкільної медіації полягає у вирішенні конфліктів за допомогою спеціально підготовленого медіатора з числа вчителя чи учня. Під час медіації учні, які належать до сторін конфлікту взаємодіють один з одним під керівництвом медіатора у площині вирішення конфлікту, що сприяє створенню мирної та безконфліктної атмосфери у закладі освіти. Часто об'єктами медіаційних шкільних процедур виступають конфлікти пов'язані із булінгом, що обумовлюються різним мультикультурним складом, і відповідно, різним соціальним статусом учнів. Так, зокрема, у Фінляндії щорічно вирішується понад 10 000 випадків, що пов'язані із шкільними конфліктами. У Норвегії також існує комплексна програма шкільної медіації. Перший проєкт шкільної медіації був запущений у Норвегії у середині 90-х років ХХ століття. Шкільна медіація є популярною і у Швеції, понад 100 шкіл використовують медіацію як інструмент у конфліктних ситуаціях. Шкільна медіація у Скандинавських країнах ґрунтується також на відновному підході, який був описаний і запроваджений у практику Н. Крісті (N. Christie) (Ervasti, 2018).

Цікавим досвідом є система вуличної медіації серед дітей, підлітків та молоді, яка активно розвивається у Норвегії, Фінляндії та Данії. Ідея вуличної медіації полягає у тому, щоб зупинити молоду людину, коли вона здійснює аморальні, протиправні проступки. Мета – заохотити молодих людей зрозуміти власні помилки, взяти на себе відповідальність за них і виправити їх. Під час вуличної медіації відбувається зустріч молодої людини зі свідком аморальної або протиправної справи у присутності і його батьків та посередників з системи комунальних служб.

Медіація у судовій та юридичній системах

Медіація жертв правопорушень. У Фінляндії, Норвегії, Данії та Швеції найвідомішою системою медіації є медіація жертв правопорушень. Перший експеримент з медіації жертв правопорушень розпочався у Фінляндії в 1983 році, у 2006 році був прийнятий Закон «Про медіацію у кримінальних та деяких цивільних справах». Основна увага при організації медіації жертв правопорушень приділялася діяльності, яка була зосереджена на злочинах серед неповнолітніх, і більшість випадків стосувалися нападів, крадіжок. Приблизно у половині випадків злочинцем виступала особа віком до 21 року. Посередниками у цьому виді медіації є добровольці, які проходять короткий тренінг перед початком роботи. Медіація жертв і злочинців завжди є добровільною, і не є обов'язковою. Більшість справ припадає на посередництво з боку поліції та прокуратури. У Фінляндії вирішується близько 12 000 випадків на рік медіації для жертв правопорушень. Це досить високий показник, оскільки загальна кількість

кримінальних проваджень в окружних судах складає близько 60 000 справ на рік (Grönfors, 1989; Iivari, 2010; Lappi-Seppälä, 2015).

У Норвегії перший проєкт медіації жертв правопорушень був запроваджений у 1981 році, у 1991 році Закон «Про медіацію» набув чинності. Переважна більшість правопорушників, відповідно до яких застосовують процедуру медіації, – це молоді люди. У Норвегії близько 9000 випадків на рік вирішується засобами медіації жертв правопорушень (Lundgaard, 2015)

У Данії перші експерименти з медіації жертв правопорушень розпочалися в середині 90-х років, у 2010 році набув чинності Закон «Про медіацію». У Данії медіація є можливою для сторін у всіх кримінальних провадженнях, які визнані придатними для медіації. У 2016 році було зареєстровано 560 випадків медіації жертв правопорушень. У Данії медіація жертв правопорушень може доповнювати кримінальну процедуру, але не замінювати її (Stoorgaard 2015). З іншого боку, у Фінляндії медіація у багатьох ситуаціях може замінити офіційне кримінальне провадження. Кримінальне законодавство Фінляндії дає можливість прокурорам відмовитись від обвинувачень, а судам - відмовитись від покарання або пом'якшити його, якщо сторони досягли згоди у ході медіаційної процедури.. У Швеції перший експеримент з медіації жертв правопорушень розпочався у 1987 році, у 2002 році набув чинності Закон «Про медіацію». У цій країні медіація правопорушень є обов'язковою у всіх можливих випадках для молодих правопорушників у віці до 21 року (Lappi-Seppälä, 2015).

У Скандинавських країнах ідея медіації жертв правопорушень базується на тому, що важливо здійснювати пошук більш індивідуалізованих рішень щодо проблем або неправильної поведінки молодих людей, позитивний вплив на яких може змінити їх долю та сформувати правильну модель поведінки.

Присудова медіація у цивільному правочинстві відіграє важливу роль у судовому регулюванні цивільних справ у всіх скандинавських країнах (Ervasti, 2018). Теоретично, присудова медіація – це система компромісів чи процедура примирення або “кероване посередництво”, при якому суддя дотримується правил справедливого судового розгляду в цивільному процесі і не може застосовувати прийоми, техніки і тактики медіації. (Nylund, 2014).

Наприклад, згідно з фінським законодавством, суддя зобов'язаний проаналізувати перспективи врегулювання цивільної справи під час її розгляду та домогтися мирного вирішення справи за можливості, або внести пропозицію щодо її мирного врегулювання. У Данії існує специфічна система цивільних справ, коли суддя після основного слухання повідомляє, яке рішення може бути винесено, і сторони укладають угоди, враховуючи це рішення. Понад 90% усіх справ врегулюється таким чином. Правова регламентація такої діяльності відсутня, однак така практика винесення рішень склалася у суддівській повсякденній роботі.

Судова медіація. Фінляндія, Норвегія та Данія запровадила систему судової медіації у 2008 році після серії експериментальних досліджень її ефективності (Bernt, 2018). Судова медіація – це добровільна процедура для сторін конфлікту, якою керує суддя, що спрямована на можливість винайдення сторонами конфлікту задовільного спільного вирішення свого конфлікту. Особливістю судової медіації є те, що суд вирішує, чи слід проводити медіацію. Судове провадження переривається на час медіації. Коли суддя вирішує направити сторони на медіаційну сесію, посередником виступає інший суддя того ж районного суду.

Теоретичною основою судової медіації Скандинавських країн є модель фасилітаційної медіації. У Фінляндії ніхто інший, крім судді, не може виступати посередником у судовій медіації. У Данії посередниками у судовій медіації можуть бути як судді, так і адвокати. У Норвегії переважно судді виступають у ролі посередників, але іншим також дозволяється виконувати цю роль. У Фінляндії щорічно вирішується близько 2000 справ, пов'язаних з судовою медіацією. Це досить великий показник, оскільки щороку в окружних судах слухається близько 8000 спірних цивільних справ (Ervasti, 2018). У Данії у 2016 р. на судову медіацію було направлено 1146 випадків, що становить близько 2% зареєстрованих справ (Adrian, 2016). У Норвегії, у середньому, понад 400 випадків, які щорічно передавались на вирішення у ході судової медіації (Lundström, 2013).

У Швеції не існує подібної судової медіації, як у Фінляндії, Норвегії та Данії, оскільки ця нормативно-правова площина судової системи дозволяє використовувати «спеціального посередника» у цивільному процесі, до того ж, шведська судова система є більш досконалою і розгалуженою, що дозволяє усі процедури розглядати у судовому порядку.

Отже, модель судової медіації у Скандинавських країнах, де судді виступають посередниками, є досить унікальною, оскільки передбачає автономію та свободу судів здійснювати неофіційне та офіційне посередництво.

Юридична медіація. У Скандинавських країнах дуже активно застосовується юридична медіація. Історичним підґрунтям цього процесу стало заснування власної добровільної системи медіації та її правил фінляндською асоціацією адвокатів у 1998 році. У Норвегії подібна юридична медіація почала використовуватись з 2000 року, у Данії з 2003 року (Ervasti, 2018). Суть юридичної медіації полягає у тому, що сторони конфлікту призначають адвоката, який виступає посередником між ними. При посередницькій діяльності юристів застосовується фасилітаційний підхід.

Сімейна та дитяча медіація. У всіх скандинавських країнах існує сімейна медіація. Наприклад, у Фінляндії положення про медіацію у справах щодо розлучень існують понад 60 років. Сімейні медіатори можуть надавати допомогу

та підтримку у разі виникнення сімейних суперечок та конфліктів, що стосуються дотримання рішень та домовленостей про опіку над дитиною та право на спілкування та виховання. Основною метою сімейної медіації є захист інтересів дитини. Сімейна медіація – є відповідальністю фахівців, які працюють у муніципальних органах соціального забезпечення (Salminen, 2018; Bernt, 2018).

Коріння сімейної медіації у скандинавських країнах спираються на християнські цінності. Оскільки, основним завданням є зберегти сім'ю і не допустити розлучень. Так, наприклад, у Норвегії існує обов'язкова сімейна медіація у ситуаціях розлучення, основне завдання якої є створення умов для возз'єднання сім'ї, а за умови якщо це неможливо, то захистити інтереси дитини.

Інші медіаційні системи. У Скандинавських країнах існує багато інших систем, де може бути використана медіація. Так, наприклад, *медіація на робочому місці* – це нове явище на ринку праці та у системі організації праці на підприємстві, за якого у компанії працює посередник, який допомагає у вирішенні конфліктів у професійному середовищі. Наприклад, конфлікти можуть стосуватися мобінгу. Конфлікт на робочому місці може бути багато в чому контрпродуктивним для функціонування та спільної продуктивної діяльності. Так, у Фінляндії в рамках медіаційних процедур на робочому місці вирішується приблизно 100-200 випадків на рік.

Комерційна медіація. У скандинавських країнах комерційна медіація є доволі розгалуженою, так, наприклад, Фінляндський арбітражний інститут торгової палати з 2016 року має власну систему посередництва, подібну до арбітражного інституту Стокгольмської торгової палати, арбітражного інституту торгової палати Осло та двох арбітражних інститутів в Данії. Теоретичною основою медіації Фінського арбітражного інституту є фасилітативна модель медіації.

Міжнародна медіація. Активне застосування медіація почало відбуватися з середини 90-х років. На початку 90-х років Норвегія була піонером у галузі міжнародної медіації. Крім того, Фінляндія та Швеція були також активними у цій галузі. У скандинавських країнах було кілька міжнародно-визнаних посередників миру, таких як фінська Марті Ахтісаарі, якій було присуджено Нобелівську премію. Міжнародне посередництво у сфері миру зосереджується на міжнародному врегулюванні конфліктів, криз та попередженні будь-якого насильства (Ervasti, 2018).

В останні роки обговорювалася можливість активного запровадження екологічної медіації. Так, у 2009 р. у Фінляндії був проведений експеримент з екологічної медіації, який передбачав вирішення земельних та екологічних конфліктів. На сьогоднішній день, екологічна медіація офіційно не запроваджена, однак використовується у процесі вирішення земельних та екологічних конфліктів.

Посередництво в дії. Медіація у дії завжди базується на певній теорії та практичній системі медіації. Основою теорії є безпосереднє посередництво на практичному рівні. Різні теорії медіації вимагають різного стилю та технік проведення процедури медіації. У науковій літературі досліджено велику кількість різних видів, стилів та прийомів посередництва. Відповідно до тверджень С. Менкель-Медоу (С. Menkel-Meadow) (2016), важливою у медіації у дії є орієнтація на переговори, що веде до безпосереднього розуміння того, що можна досягти у ході медіаційної процедури, і що, в свою чергу, впливатиме на обрану поведінку, і на рішення, яке буде прийняте.

Найчастіше, у медіації застосовують наступні техніки посередництва, до яких відносимо активне слухання, опитування, кокуси (окремі зустрічі) та мозковий штурм. Використання різноманітних технік, методів і прийомів має становити цілісність, яку можна назвати «стилем медіації». Різні моделі медіації вимагають застосування різних технік медіації. У таблиці 1 представлені техніки, які є типовими для різних моделей посередництва та примирення.

Таблиця 1: Типові техніки різних моделей медіації (джерело: Ervasti, 2018)

Оціночна	Рефлексивна	Фасилітативна	Трансформаційна
Оцінка	Стимулювання компромісних пропозицій	Стимулювання комунікації	Розширення прав та можливостей
Надання інформації	Човникова медіація	Активне слухання	Усвідомлення і визнання конфлікту
Пропозиції щодо врегулювання конфлікту	Просування компромісного варіанту вирішення конфлікту	Перефразування	Визнання та підтримка самовизначення сторін
Тестування реальності	Підкреслення переваг швидкого вирішення проблеми	Питання	Допомога сторонам конфлікту активізувати їхню здатність до обговорення та прийняття рішень
Кокуси	Наголошення на недоліках продовження конфлікту та не компромісного варіанту вирішення конфлікту	Мозковий штурм/ розробка альтернативних рішень	Стимулювання міжособистісної взаємодії

Для моделі оціночної медіації типовими процедурами і техніками є оцінка конфлікту, надання повної об'єктивної інформації, внесення пропозицій щодо врегулювання конфлікту, перевірка дійсності та використання кокусів. Для компромісної моделі медіації типовим є використання човникової медіації, коли сторони знаходяться в різних кімнатах, а медіатор пропонує та передає сторонам конфлікту шляхи вирішення та можливі компроміси. Цей вид діяльності можна назвати стратегічними переговорами. Для фасилітативної моделі медіації типовим є використання прийомів, як активне слухання, опитування та мозковий штурм. Для трансформаційного стилю типовим є надання повноважень і самостійності учасникам конфлікту, визнання та підтримки для самовизначення сторін. При трансформаційній медіації сторони контролюють процес і результати. При фасилітаційній медіації медіатор є керівником процесу, а сторони несуть відповідальність за результати процедури вирішення конфлікту. При оціночній медіації медіатор несе відповідальність за процес, і частково за результати.

Медіатор залежно від свого досвіду професійної діяльності має можливість обирати та комбінувати різні техніки, оскільки на законодавчому рівні врегульовано лише особливості застосування присудової та судової медіації. Процедура проведення інших медіаційних процедур є неврегульованою, тому для скандинавських країн притаманний певний розрив між теоретичними моделями та поведінкою медіаторів у ході медіаційної процедури. Однак, важливо, щоб процедура була гнучкою та максимально ефективною у ході вирішення конфлікту.

Застосування медіації у Скандинавських країнах має свої особливості та специфічні характеристики, врахування яких є необхідним у процесі офіційного запровадження процедури медіації в Україні. До того ж, сфери застосування медіації у скандинавських країнах різноманітні, що уможливило запозичення досвіду цих країн у медіаційну практику соціальної роботи, що уможливило вирішення мультикультурних, шкільних, сімейних, судових та кримінальних, трудових конфліктів. Оскільки, актуальність використання медіації (посередництва) у соціальній роботі пов'язана із специфікою галузі, яка розглядає предмет професійної соціальної роботи як діяльність, спрямовану виключно на соціальні взаємодії, що перетворилися або ризикують перетворитися на соціальну проблему. Результатом неправильної взаємодії найчастіше є різні за складністю та характером учасників конфлікти, успішне вирішення яких можливе за умови використання медіації (посередництва), як одного із альтернативних способів вирішення суперечок. Як було зазначено, Україна перебуває лише на шляху становлення медіаційної практики в соціальній роботі, а отже досконале запровадження цієї системи потребує виокремлення конструктивних ідей скандинавського досвіду, зокрема: прийняття ЗУ «Про медіацію», у якому було б на законодавчому рівні визнано законність проведення цієї процедури у різних

сферах життєдіяльності; запровадження обов'язкової сімейної медіації при розлученнях, при вирішенні кримінальних конфліктів серед неповнолітніх, що у глобальній перспективі могли б покращити соціальну ситуацію та зменшити кількість осіб, сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах; запровадження мультикультурної медіації, оскільки Україна має багатонаціональний склад населення, що провокує різні конфліктні ситуації, сила яких посилюється збройним конфліктом на Сході України; запровадження медіації громад, що на сьогоднішній день, в умовах децентралізації влади та масового невдоволення різними аспектами політичного, економічного та соціального життя країни набуває неабиякого значення; запровадження системи професійної підготовки медіаторів з числа соціальних працівників з високим рівнем конфліктологічної компетентності.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, вивчення, аналіз та творча інтерпретація досвіду скандинавських країн є вкрай важливим у перехідний період становлення системи медіації у соціальній роботі в Україні. Вивчення та узагальнення досвіду різних практик медіації дозволило виокремити основні сфери її можливого запровадження в Україні, особливо в системі соціальної роботи, оскільки, медіація спрямована на створення можливостей для конструктивної соціальної взаємодії представників різних груп населення. Аналіз та систематизація наукової літератури дозволила виокремити конструктивні ідеї скандинавського досвіду, які доречно було б запровадити в Україні. Однак, для цілісного бачення запровадження процедури медіації важливим є комплексне вивчення досвіду США, Великобританії, Східної та Центральної Європи, у чому і вбачаємо перспективи подальших досліджень.

Література

Україна. Верховна Рада. Закон «Про соціальні послуги». (2017). Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15/>

Україна. Міністерство соціальної політики України. Державний стандарт надання соціальної послуги посередництва (медіації). (2016). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16/>

Яковлев, В. Ф. (2006). Закон свободного применения. *Медиация и право*, 1, 129 – 131.

Adrian, L. (2016). The role of court-connected mediation and judicial settlement efforts in the preparatory stage. In: Ervo, L., Nylund, A. (eds), *Current trends in preparatory proceedings. A comparative study of Nordic and former communist countries* (pp 209–231). Springer, Cham.

Bernt, C. (2018). Custody mediation in Norwegian courts: a conglomeration of roles and processes. In: Nylund, A., Ervasti, K., Adrian, L. (eds), *Nordic mediation research* (pp. 105–133). Springer, Cham.

Bernt, C. (2018). Custody mediation in Norwegian courts: a conglomeration of roles and processes. In: Nylund, A., Ervasti, K., Adrian, L. (eds), *Nordic mediation research* (pp 105–133). Springer, Cham.

Christie, N. (1977). Conflict as Property *The British Journal of Criminology* 17(1), 1-14.

Ervasti, K. T. (2018). Past, Present and Future of Mediation in Nordic Countries. In A. Nylund, K. Ervasti & L. Adrian (eds), *Nordic Mediation Research* (pp. 225-245). Springer International Publishing, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-73019-6_12.

Grönfors, M. (1989). Mediation – experiment in Finland. In: Albrecht PE, Bakes O (eds), *Crime prevention and intervention*. Walter de Gruyter, Berlin – New York.

Iivari, J. (2010). Providing mediation as a Nationwide Service. Empirical research on restorative justice in Finland. In: Vanfraechem, I., Aertsen, I., Willemsens, J. (eds), *Restorative justice realities. Empirical research in a European context* (pp 95–119). Eleven, The Hague.

Lappi-Seppälä, T., Tonry, M. (2011) Crime, criminal justice and criminology in Nordic countries. In: Tonry, M., Lappi-Seppälä, T. (eds), *Crime and justice in Scandinavia. Crime and justice*, 40, 1–32.

Lundgaard, J. M. (2015). Norway. In: Dünkel, F., Grzywa-Holten, J., Horsfield, P. (eds), *Restorative justice and mediation in penal matters*, 2, 619 – 636.

Lundström, B. (2013). Mediationens gennembrud. *Advokaten*, 13(3), 37–39.

Mayer, B. (2013). Conflict Resolution. *Encyclopedia of Social Work*. Retrieved from: <http://socialwork.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-80>.

Menkel-Meadow, C. (2016). *Mediation and its applications for good decision making and dispute resolution* (Honorary doctorate in human sciences). KU Leuven. Acta Falconis. Intersentia, Cambridge.

Nylund, A. (2014). The many ways of civil mediation in Norway. In: Ervo, L., Nylund, A. (eds), *In the future of civil litigation. Access to court and court-annexed mediation in the Nordic countries* (pp. 97–119). Springer, Cham.

Salminen, K. (2018). Is mediation in the best interests of a child from the child law perspective? In: Nylund, A., Ervasti, K., Adrian, L. (eds), *Nordic mediation research* (pp 209–222). Springer, Cham.

EXPERIENCE OF USING MEDIATION IN THE SCANDINAVIAN COUNTRIES: OPPORTUNITIES FOR DOMESTIC MEDIATION PRACTICES IN THE FIELD OF SOCIAL WORK

Anastasiia Popova, PhD, Senior Lecturer of the Department of Social Work and Inclusive Education, Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk, Ukraine; kovaleva.anastasia.45@gmail.com

Anastasiia Turgenieva, PhD, Associate Professor of the Department of Social Work and Inclusive Education, Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk, Ukraine; turgenieva.an@gmail.com

Abstract. *The article reveals the possibilities of mediation in various spheres of life in the Scandinavian countries (Sweden, Denmark, Norway, Finland). The author analyzes the basic concepts of "conflict" and "mediation" in scientific and legal discourse. It is established that mediation is a method of empowering people to make informed decisions, which is ultimately the global goal of the social work profession, to teach the client to take responsibility, act, be an active member of society. The relationship between mediation and social work is substantiated, and the relevance of studying the Scandinavian countries experience in the field of mediation is determined. The author studies the historical aspects of the mediation appearance and development in the Scandinavian countries. In the Scandinavian countries, system of mediation consists of the three main dimensions – theoretical models of mediation, a practical system of mediation and mediation in action, and their direct relationship has been proven. The main theoretical models of mediation (evaluative, reflexive, facilitative, transformational) are characterized. It is established that the practical system of mediation functions has been realized in three planes - the system of communal mediation (community mediation, multicultural mediation, neighborhood mediation, school mediation, street mediation), mediation system in legal context (court-connected mediation, lawyer mediation, victim-offender mediation, family and child mediation), other mediation systems (workplace mediation, commercial mediation, international mediation, environmental mediation). The peculiarities of the organizational aspects of mediation in practice are analyzed and the main techniques used in the framework of theoretical models of mediation in practice are characterized. Constructive ideas of borrowing the Scandinavian countries experience in the context of the introduction of mediation practices in social work in Ukraine are identified.*

Key words: *mediation; conflict; social work; Scandinavian countries; mediator.*

Article history:

Received: April 08, 2021

1st Revision: April 22, 2021

Accepted: May 30, 2021